

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 11
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Антонела Плиснић
 Универзитет у Источном Сарајеву
 Филозофски факултет Пале

УДК 008(=163.41)(048.83)
 DOI 10.7251/fil1511331p

ПОЛА ВИЈЕКА СРПСКЕ КУЛТУРЕ

Пијановић, Петар (2014), *Српска култура 1900–1950*, Београд: Службени гласник.

Специфичност положаја српских земаља условила је прожимање различитих култура на овим просторима. Од памтиввијека, српска земља је плодно тло на којем се ломе копља истока и запада. Самим тим појам културе на овим просторима је сложен и разноврстан, како због историје која је имала знатан утицај на усвајање културних образаца, тако и због патријархалног балканског менталитета. Оваква шарена лепеза културе на малом простору давала је изузетне успјехе на пољу историје, књижевности, природних наука и других области културе. Међутим, од њеног изразитог ширења и успјеха (од почетка двадесетог вијека) до данас, десио се искорак у континуитету културног дјеловања у Срба, односно један вид деградације који је резултирао губљењем културног идентитета и његовим падом у заборав. Један образац виђења српске културе и могуће узроке губитка националног идентитета даје Петар Пијановић књигом *Српска култура 1900–1950*. Пригодно објављена на стогодишњицу Првог свјетског рата (2014) у издаваштву Службеног гласника, а настала у оквиру пројекта *Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика* Института за књижевност и уметност у Београду, ова студија доноси детаљан увид у српску културу током првих педесет година двадесетог вијека. Трудећи се да разоткрије *скривене намјере историје* којој смо припадали и да критички сагледа све аспекте културног дјеловања Срба током пола вијека, Пијановић је на преко петсто страна дао потпуну и јасну слику српског друштва и менталитета са свим пропратним дешавањима током тог периода. Књига је подијељена на седам цјелина и у свакој се аутор бави одређеним културолошким

феноменом (проблемом), релевантним како за свјетску тако и за српску историју.

На самом почетку аутор поставља контуре свога рада, и у првом поглављу *Култура и културни круг* дефинише појмове као што су: култура, културни образац или културни круг. Ишчитавањем овог увода постаје нам јасно да је циљ ове студије да *се појам српске културе доведе у везу са појмом националног идентитета* (12). Пијановић културу дефинише као област људског дјеловања уопште, све оно шта радимо и околности под којим радимо спада у домен културе. Разни чиниоци, као што су: образовање, наука, умјетност, морал, вјера, обичаји, право, политика и сл. утичу на формирање културе једног народа а с тим и на дефинисање појединца као национално освијештеног припадника тог народа. У овој студији ријеч је, дакле, о разним факторима који су утицали да српски народ гради и разграђује свој национални идентитет, а огледање те појаве најбоље се види у култури. Друкчије речено, Пијановић у културном кругу тражи одговоре настајања националног идентитета и самим тим даје могуће објашњење тренутне кризе тог идентитета. Зато је пресудан крај деветнаестог и почетак двадесетог вијека, јер је на размеђи двају вијекова више но икад *грађена и разграђивана кућа српске културе а са њом и српска државна кућа* (14).

Студија хронолошки обухвата српску историју првих педесет година двадесетог вијека, док је тематски базирана на културна дешавања у том периоду. Оваквим излагањем доведен је у везу појам националног идентитета кроз историју. У другом поглављу *Нацрт за историју модерне српске културе* Пијановић поставља контуре свога рада. Наиме, сажетим

излагањем аутор износи основне идеје које ће бити темељне у наставку рада. Модерна историја Срба обиљежена је смјеном патријархалног, на чије мјесто је дошао грађански културни образац. Оваква промјена културног образаца условила је гудљење националног идентитета који је као, саставни дио најприје народног а потом и византијског културног наслеђа, постао југословенски, односно ненационални. Промјеном идентитета и усвајањем југословенске доктрине, Срби су изгубили континуирани процес развијања властите културе, чија се обнова назире тек на крају двадесетог вијека. Посматрајући српску културу у зависности од историје, Пијановић је показао да и национални идентитет зависи од саме културе, а како је она изблиједила утопивши се у безличну масу звану југословенство, тако је и национални идентитет потпао под кризу.

У трећем поглављу *Оквири културе* аутор поменуте промјене културног образаца посматра из угла друштвених (историјских) и приватних аспеката дјеловања. Бурна историјска дешавања на српском простору почетком двадесетог вијека условила су и драстичне промјене на културном плану. Почетак двадесетог вијека Србија је дочекала на фронтима а тако се и наставило све до завршетка Другог свјетског рата. Нови историјски поредак међу водећим свјетским силама није заобишао ни *кућу на друму*, коју је поред тога додатно теретило и унутрашње превирање власти. Још увијек недефинисана и политички нестабилна, Србија улази у Први свјетски рат у којем је поднијела највеће губитке. Излазећи из тог рата ипак као побједник, држава је, умјесто да се васпостави на темељу претрпљених губитака, у савезу са Хрватима и Словенцима изродила прво *југословенско чедо* – Краљевину СХС. Тај плод заблуде у коју су слијепо вјеровали само Срби, док су други народи гајили интимне националне интересе, тровао је национални интерес Срба скоро читав двадесети вијек, да би се у крви угушио почетком деведесетих година двадесетог вијека. Неконзистентна политика довела је до затирања почетка културног дјеловања која су на почетку вијека ишла у корак са Европом. Све се то

пресликало и на приватни живот. Нагло пресијецајући везе са патријархалном традицијом, српско друштво улази у грађански културни образац на климавим ногама и непотпуно. Као такво, оно иако је културно донијело новине и напредак, није могло да се носи са глобалним промјенама у свијету, које су захтијевале чврсте темеље. Ипак, промјене у приватном животу и начину живљења придонијеле су томе да српско друштво напречац сустигне све европске токове за којим је каскало.

Аутор је у четвртном поглављу *Видови културе* изнијансирао слику српске културе и дао јасну представу о образовању, науци, умјетности, филозофији, књижевности, језику итд. Сваки од ових видова културе представљен је у свом хронолошком развоју, па и током првих педесет година двадесетог вијека. За све је карактеристичан нагли успон на крају деветнаестог вијека, тај период је *ренесанса српске културе* (289). Образовање постаје доступно већини српског становништва, отварају се први универзитети, установе од националног значаја (Матица српска, Народна библиотека, Народно позориште) а српски научни радници дају револуционарни допринос науци (Никола Тесла, Милутин Миланковић, Михаило Петровић Алас). На почетку двадесетог вијека српско издаваштво било је у свом зениту. Његујући традицију писане ријечи, издавачи су постали прави пионери српске културе са знатним утицајем на њен развој. Након Првог свјетског рата српска књижевност по први пут ишла је у корак са европском и свјетском књижевношћу. Све наведено има одлике културног богатства једног народа, који је показало самосталност и висок степен развитака. Са свијешћу о националном идентитету, Срби су почетком двадесетог вијека били духовно и културолошки освјештенији но што су данас. Ипак, нејединство српских земаља и жеља за уједињењем и стварањем словенске нације довеле су до тога да је српски национални интерес, иако препознатљив, полако постајао југословенски. Водећи се оваквом романтичарском идеологијом, све оно што се вијековима стварало није остало у домену народа који је стварао већ је лакомислено посуђено идеологији јединства, *српска мука, српски њруд, срп-*

ски језик под именом хрватски (257). Говорећи о овом културолошком феномену аутогеноцидности, Пијановић један од његових иницијалних разлога види у односу према језику. У његовом разматрању негативну улогу имају водећи српски језички стручњаци, на првом мјесту Александар Белић. Коначан исход развоја српског језика од његовог стапања у сложеницу *српскохрватски* видимо данас, када су научно неутемељеним аргументима створени многи нови „језици“.

Завршна поглавља ове књиге представљају синтезу културолошких и историјских догађаја, који су својом нераскидивом везом утицали на схватање националног идентитета код Срба. Још једном је Пијановић концизно и сажето показао како су промјене културних образаца и укрштање различитих видова културе, довели до тога да се српски национални интерес стави по страни у кључним годинама развоја и напретка. Данас, национални иден-

титет васкрсава у виду обнове традиционалног наслеђа које је, у једном историјском тренутку, било занемарено. Пијановић је овом студијом скинуо прашину са већ изблиједјеле слике српске културе. Културни развој, ма какв он био, почетком двадесетог вијека, саставни је дио историје српског народа. Пијановићева студија, на тај начин, афирмише тај период (који је деценијама послје Другог свјетског рата намјерно био скрајнут) као легитимни дио културног наслеђа. Прецизним, сажетим и јасним излагањем, дао је преглед једног широко заступљеног феномена у једној књизи, за коју се надамо да ће доживјети свој наставак. Тако би српска култура, проучена са објективног становишта, почивала у златним корицама а српски народ, без мрља из прошлости, могао би поново да распламса жар националног идентитета.

antonelaplisnic@gmail.com